

ками як-от "распорядження", "дисципліна", "багацтва", "вістник" тощо. Для узгодження правописів Галичини та Наддніпрянщини Міністерство народної освіти УНР 17 січня 1919 р. затвердило "Головніші правила українського правопису для шкільного вжитку на всій Україні" [17]. Документ підписав тогочасний міністр народної освіти УНР, професор І. Огієнко (1882—1972).

Удосконалення правопису української мови очікували різноманітні україноцентричні друки з історії, літератури, етнографії, народознавства, математичних і природознавчих наук, педагогіки, музики й інших галузей, про що свідчать численні видання 1919 р. Останні у великій кількості репрезентують імена тогочасних вітчизняних науковців (Д. Яворницький, П. Тутковський, П. Житецький, М. Сумцов, С. Єфремов, М. Возняк, П. Клепатський, Г. Коваленко, С. Сірополко, В. Різниченко та ін.), діячів літератури та мистецтва (А. Кашенко, Олена Пчілка, В. Верховинець, С. Дрімцов та ін.).

Новонароджена Соборна Україна потребувала орфографічних і тлумачних словників, термінологічних довідників, на що активно реагували автори-укладачі й видавці. Завдяки створенню Книжкової палати, яка лише на дві доби молодша за Акт Злуки УНР і ЗУНР (засно вана 24 січня 1919 р., згідно із законом, підписаним В. Винниченком), того самого року зародилася й українська бібліографія, про що свідчить праця першого директора установи Ю. Іванова-Меженка (1892—1969) [18].

Значущими друкованими виданнями з досліджуваної теми є періодичні часописи, зокрема "Прапор України", що вийшов друком у Кам'янці-Подільському 10 листопада 1919 р. [19]. Журнал виданий у чорно-білих кольорах, на газетному папері, з цупкою обкладинкою сірого кольору. Наклад не зазначено, водночас є адреса редакції (Кам'янець на Поділля, проспект Тараса Шевченка, Духовна Семінарія, середній будинок, 2 поверх). Диференційованими були ціна журналу (50 грн для всіх охочих, 20 грн для козаків на вимогу командирів частин) і вартість публікації оголошень (60 грн за рядок, якщо оголошення розміщували попереду тексту статті, 40 грн за рядок, якщо позаду). На титульному аркуші уміщено портрет С. Петлюри в рамці з військових атрибутів, зображення тризубу та печатки "Козак з мушкетом", а також малюнок, що містив синьо-жовтий прапор із тризубом, прапорonoся й козака поряд із гарматою; на горизонті малюнку височіють Лаврська дзвіниця та пам'ятник Володимиру Великому. На зворотному боці обкладинки наведено інформацію про те, що журнал є виданням Культурно-освітньої управи, надрукований у Художній друкарні І. М. Гутмана м. Кам'янця на Поділля; у центрі аркуша нанесено велике зображення козацької печатки, подарованої реєстровцям 1576 р. польським королем Стефаном Баторієм, а також багат шарове обрамлення з козацьких корогів.

(Далі буде)

Надійшла до редакції 7 січня 2025 року

ЗА РУБЕЖЕМ

УДК 024.8(4-15)(091)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2025.2(343).48-52

Михайло Онищук,

кандидат історичних наук, доцент,
завідувач відділу моніторингу ЗМІ
Книжкової палати України,
e-mail: zmi@ukrbook.net
<https://orcid.org/0000-0002-1340-1538>

Марина Ганечко,

старша наукова співробітниця
відділу моніторингу ЗМІ
Книжкової палати України,
e-mail: zmi@ukrbook.net
<https://orcid.org/0009-0001-6928-0376>

*Крадіжки книг із бібліотек Західної Європи**

Цілком очевидна доцільність запровадження та ведення централізованого обліку викрадених документів і пам'яток на міжнародному рівні. Така база даних може бути створена спільними зусиллями міжнародної архівної спільноти під егідою профільної світової організації. База даних має

охоплювати не лише країни ЄС, а й усі європейські архіви з огляду на те, що основним джерелом надходжень раритетів є східноєвропейські архіви, а ринком збуту — західні аукціони.

Логічним є створення загальноєвропейського реєстру викрадених документів і пам'яток у

* Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2025. № 1. С. 45—50.

межах Європейського відділення Міжнародної поліцейської асоціації (МРА). До БД слід вносити всі об'єкти, зареєстровані в різних країнах як викрадені та описані на різних рівнях: груповому, подокументному або поодиночному — на основі Міжнародного стандарту архівного описування документів ISAD (G). Доступ до БД має бути адміністрованим, обмеженим лише, наприклад, для представників правоохоронних органів, групи експертів, керівництва національних архівів та архівних служб.

Доцільно паралельно запровадити іншу базу даних із відкритим доступом ззовні, що має акумулювати документи сумнівного походження, виявлені на аукціонах світу. До цієї БД також слід вносити відомості про віднайдені та повернуті документи / справи, завдяки чому кожен архів може шукати й упізнавати власні цінності. Вважаємо, що такий проєкт здатний забезпечити вихід на якісно новий рівень міжнародної координації у протидії крадіжкам і пошуку зниклих документів. Вважаємо доцільним створення таких баз даних у всіх регіональних відділеннях МРА [4, с. 12].

До перспективних заходів додамо маркування унікальних та особливо цінних документів спеціальними штампелями, голограмами, електронними чипами та інші технологічні новації. Єдина проблема, якій людство, очевидно, ніколи остаточно не дасть ради, — чинник внутрішнього злочина, або професійної зради.

Для запобігання псуванню та викраденню видань оригінали книжкових пам'яток слід видавати користувачам лише у спеціальних невеликих читальних залах, обладнаних камерами відеоспостереження, й під контролем співробітників. У відділах рідкісних книг необхідно встановити охоронну сигналізацію для протидії несанкціонованому проникненню у приміщення, перевіряти наявність видань у цих фондах частіше, ніж в інших структурних підрозділах бібліотек. Чіткий облік документів є запорукою правильного формування, збереження й використання фондів рідкісних і цінних видань.

Бібліотечні книги потрібно позначати тегами, і якщо їх не дезактивовано, то лунатиме сигнал тривоги. У деяких бібліотеках, що мають у фондах цінні або рідкісні видання, читачам забороняють брати в читальну зону пальто чи сумки, за винятком кількох предметів у прозорому пакеті. Камери спостереження не часто використовують у бібліотеках із міркувань конфіденційності.

Бібліотеки Західної Європи активно працюють над тим, щоб запобігати крадіжкам і зменшувати їх ризики. З цією метою використовують сучасні технології: RFID-мітки, системи відеоспостереження, охоронні брами та суворий контроль доступу до архівів, що дає змогу посилити захист колекцій. Водночас і користувачі бібліотек також можуть допомогти у боротьбі з крадіжками книг. Наприклад, бібліотечний персонал часто просить читачів повідомляти про підозрілу поведінку інших відвідувачів.

Важливо нагадати, що викрадення книжкових пам'яток із бібліотек передбачає кримінальну відповідальність і накладення санкцій. Бібліотечні установи активно співпрацюють із правоохоронними органами та вживають законних заходів для відшкодування збитків.

Зростає роль міжнародних організацій, які допомагають відстежувати місцеперебування зниклих видань і повертати їх до бібліотек. Зокрема, Інтерпол веде базу даних викрадених культурних об'єктів, до якої внесено й книги.

Підсумовуючи, систематизуємо комплекс заходів, яких вживають у бібліотеках Західної Європи для забезпечення колекцій:

1. Удосконалення систем безпеки

Підвищення рівня охорони: встановлення камер відеоспостереження, використання сигналізації та RFID-міток для відстеження руху книг. Бібліотеки також вдосконалюють системи доступу до рідкісних видань, обмежуючи кількість осіб, які можуть з ними працювати. Бібліотеки повинні інвестувати в сучасні технології, зокрема запроваджувати комбіновані системи багаторівневої безпеки. Це дасть змогу знизити ризик крадіжок і забезпечити захист цінних видань.

2. Освітні кампанії

Проведення освітніх кампаній, насамперед серед молоді, щодо важливості збереження культурної спадщини сприятиме зменшенню кількості крадіжок. Ці заходи охоплюють лекції, семінари та майстер-класи, спрямовані на підвищення обізнаності про вагомe значення бібліотек, книг і читання. Важливо формувати у громадян відповідальність за збереження й дбайливе ставлення до бібліотечних фондів.

3. Співпраця з правоохоронними органами

Активна співпраця бібліотек із правоохоронними органами допоможе ефективніше розслідувати факти крадіжок книг і повертати їх до фондів. Спільні програми охоплюють обмін інформацією, проведення навчань для бібліотечних працівників і правоохоронців. Це сприятиме під-

вищенню загального рівня обізнаності персоналу та ефективній протидії викраденню книг із бібліотек.

4. Міжнародна співпраця

Для боротьби з інтернаціональними крадіжками книжкових видань активно використовують бази даних викрадених культурних цінностей, зокрема Інтерполу. Організації співпрацюють із бібліотеками, аукціонними домами та правоохоронними органами для ідентифікації й повернення викрадених книг [14].

Наприклад, розслідуючи зазначений злочин щодо викрадення рідкісних видань із лондонських архівів, слідчим вдалося відстежити їх місцеперебування видань лише завдяки спільним зусиллям Європолу та правоохоронних органів кількох країн континенту. Замовник був затриманий на початку 2020 р., вказавши поліції на схованку в одному з румунських сіл, де вдалося знайти книги. Жодну з них не було пошкоджено, адже злодії не знали, що з ними робити [9].

Книжкових крадіїв затримували понад 100 офіцерів у 27 різних місцях, а до розслідування долучилися органи влади з 10 різних країн. Вилучено понад 150 книг, походження яких наразі встановлюють [13]. У результаті міжнародної операції в різних країнах світу було затримано і зловмисників, і їхніх спільників — усі дістали кримінальне покарання [9].

5. Посилення законодавства

Нині у країнах Західної Європи працюють над посиленням законодавства щодо захисту культурної спадщини, розробленням міжнародні конвенції та національних законів, які ускладнюють реалізацію викрадених культурних цінностей, насамперед через інтернет.

6. Залучення волонтерів

Волонтери можуть відігравати вагомую роль у копіюванні та обліку книг, а також у проведенні освітніх заходів, спрямованих на підвищення обізнаності щодо проблеми крадіжок із бібліотечних фондів. Залучення небайдужих осіб надасть можливість знизити навантаження на персонал бібліотек і забезпечити додаткові ресурси для боротьби з крадіжками. Бібліотеки здатні розробляти програми залучення волонтерів, які б навчалися основ бібліотечної справи та здійснювали контроль за безпекою фондів.

Висновки. У результаті проведеного дослідження виявлено, що крадіжки книг із бібліотек Західної Європи стали серйозним соціокультурним явищем, яке віддзеркалює складні історичні, економічні та культурні умови розвитку європейського суспільства. Аналіз причин,

мотивів, методів і наслідків крадіжок книжкових раритетів, а також оцінка впливу цього явища на бібліотечні установи та європейську культуру свідчить про актуальність окресленої проблеми та потребу впровадження в Україні досвіду країн Західної Європи у боротьбі з викраденням книг.

Значні втрати, спричинені крадіжками рідкісних і цінних видань, суттєво позначилися на стані фондів великих бібліотек Італії, Франції, Німеччини та інших західноєвропейських країн. Викрадення книг із бібліотек Західної Європи, здійснені від середньовіччя до сучасності, мали відчутні наслідки для розвитку науки та культури через непоправну втрату унікальних рукописів, рідкісних стародавніх друкованих видань і документів, що зберігали цінні знання минулих епох і, на жаль, не підлягають відновленню. Втрата таких артефактів не лише завдала збитків інституціям, а й зменшила доступність наукової та культурної інформації для дослідників і майбутніх поколінь, що призвело до істотних "прогалин" у розумінні розвитку західної культури та освіти, історії друку та книжкової справи.

Аналіз причин крадіжок свідчить, що основними чинниками є економічні труднощі, зокрема низький рівень життя певних верств населення; колекційна цінність стародруків; обмежений доступ до освітніх ресурсів, який породжував попит на такі видання у приватних колекціях. Окрім того, важливу роль відіграли особливості культурного ставлення до книги як до об'єкта престижу чи символу знання. Багато колекціонерів вважають рідкісні книги ознакою статусу, що також мотивує до викрадення. Чимало видань, які мають наукову чи історичну цінність, надзвичайно високо оцінюють на ринку антикваріату, що стимулює розвиток "культурного чорного ринку".

Вагома місія бібліотек у Західній Європі, особливо в період Відродження, полягала не лише у збереженні книг, а й у забезпеченні доступу до знань, сприянні розвитку науки та освіти. Зростання кількості крадіжок і втрат рідкісних видань викликало занепокоєння бібліотекарів та освіченої спільноти, оскільки ці злочини перешкоджали збереженню колективної спадщини. Крадіжки раритетних рукописів і видань завдавали відчутної шкоди інтелектуальному та культурному розвитку суспільства, тому їх вважали не просто злочином проти конкретної книгозбірні, а загрозою розвитку людства.

Відповіддю на зростання крадіжок стало впровадження в бібліотеках Європи заходів без-

пеки. Зокрема, було посилено правила доступу до рідкісних книг, удосконалено системи обліку, методи каталогізації та маркування примірників, запроваджено нові системи охорони, які мали зменшити ризики втрати раритетних видань. Окрім того, держави стали активно підтримувати законодавчі ініціативи, спрямовані на захист культурних цінностей та боротьбу з незаконним вивезенням артефактів, що також сприяло зниженню рівня крадіжок.

Незважаючи на значні зусилля, у наш час бібліотеки ще стикаються з викликами у сфері захисту інформації та культурної спадщини, особливо в умовах розвитку цифрових технологій, коли інформація легко поширюється, але стає вразливою для несанкціонованого доступу. Дослідження історії крадіжок книг переконує, що

бібліотеки мають не лише вдосконалювати технології захисту фондів, а й продовжувати роботу з підвищення обізнаності суспільства щодо цінності культурної спадщини та важливості її збереження.

Результати проведеного дослідження також свідчать про потребу об'єднати зусилля урядів, бібліотечних установ та освітніх закладів для збереження національних культурних надбань. Завдяки створенню та впровадженню ефективних систем безпеки, а також просвітницьким ініціативам щодо посилення розуміння значущості книг та інших артефактів для розвитку культури, науки та освіти можна надійно захистити бібліотечні фонди, а також зберегти колективну пам'ять для наступних поколінь, уникаючи повторення втрат, яких зазнала Європа в минулому.

Список бібліографічних посилань

1. Petrucci A. *Writers and Readers in Medieval Italy: Studies in the History of Written Culture*. Yale University Press, 1995; Weiss R. *The Renaissance Discovery of Classical Antiquity*. Blackwell, 1969; Harris N. *Libraries in the Renaissance*. Cambridge University Press, 1999.
2. Gressman M. *Confiscated Knowledge: The Nazi Library Looting Campaigns*. Yale University Press, 2005; Nicholas L. H. *The Rape of Europa: The Fate of Europe's Treasures in the Third Reich and the Second World War*. Alfred A. Knopf, 1994; Murray S. *Libraries in the Age of Conflict*. Routledge, 2015.
3. Battles M. *Library: An Unquiet History*. Norton, 2004; Kells, Stuart. *The Library: A Catalogue of Wonders*. Counterpoint, 2018; Smith A. R. *Digital Shadows: Threats to Cultural Archives in the Digital Era*. Springer, 2020.
4. Боряк Г. В. Архівні і бібліотечні крадіжки в контексті глобалізації та боротьба з ними. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2006. № 2. С. 6—14.
5. Ковальчук Г. І. Про безпеку фондів книжкових пам'яток. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2006. № 2. С. 19—25.
6. Юринець Ю. Л. Актуальні питання запобігання крадіжкам архівних документів у контексті європейських практик. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2. С. 155—159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_38.
7. Операция "Пушкин": по всей Европе прошла серия краж редких изданий российских классиков. Сеть воров действует с начала войны. *The Insider*. 1.05.2024. URL: <https://theins.ru/news/271240>.
8. Якушко О. Старовинні російські книги масово краде банда із бібліотек країн ЄС *Об'єктив*. 21.02.2024. URL: <https://www.objectiv.tv/uk/interesting/2024/02/21/starovinni-rosijski-knigi-masovo-krade-banda-iz-bibliotek-krayin-yes/>.
9. Владимиров С. Как украсть книгу в XXI веке. Задержанные в Европе похитители русской классики — далеко не единственные книжные грабители. Рассказываем, кому и зачем это нужно. 11.05.2024. *Новая газета Европа*. URL: <https://novayagazeta.eu/articles/2024/05/11/kak-ukrast-knigu-v-xxi-veke>.
10. Крушинская К. Труды Ньютона, магия и секс: кто и зачем крадет книги из библиотек — и что предпочитают воры?. 12.02.2024. *Правила жизни*. URL: <https://www.pravilamag.ru/entertainment/717745-trudy-nyutona-magiya-i-seks-kto-i-zachem-kradet-knigi-iz-bibliotek-i-chto-predpochitayut-vory/>.
11. Горлач П. Щонайменше 170 книжок: затримали викрадачів історичних видань з європейських бібліотек *Суспільне Культура*. 26.04.2024. URL: <https://suspilne.media/culture/733113-sonajmense-170-knizok-zatrimali-vikradaciv-istoricnih-vidan-z-evropejskih-bibliotek/>.
12. З бібліотек Польщі і країн Балтії викрали російських книг на мільйони євро 23.11.2023. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/11/23/7174159/>.
13. Лотоцька Н. Європол затримав банду, яка викрала з бібліотек антикварні книги на 2,5 мільйона євро. 26.04.2024. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/culture/2024/04/26/610398_ievropol_zatrimav_bandu_yaka_vikrala_z.html.
14. Интерпол открыл доступ к своей базе похищенных произведений искусства 17.09.2009. *Korrespondent.net*. URL: <https://korrespondent.net/showbiz/music/937618-interpol-otkryl-dostup-k-baze-dannyh-pohishchennyh-proizvedenij-iskusstva>.

Mykhaylo Onyshchuk,
PhD of Historical Sciences, Associate Professor,
Head of the Media Monitoring Department of the Book Chamber of Ukraine
Maryna Hanechko,
Senior Researcher
of the Media Monitoring Department of the Book Chamber of Ukraine
Thefts of books from libraries in Western Europe

The article examines the problem of book theft from Western European libraries, in particular the historical background, motives, causes, categories, modern methods of implementation and measures to combat this phenomenon.

The consequences of the loss of rare and valuable publications for libraries and scientific communities are analyzed, as well as international initiatives aimed at protecting these cultural values.

Individual cases of book theft from national, university and monastic libraries are considered in chronological order from the Middle Ages to the present day.

Attention is paid to modern technologies for stealing literature from European libraries and international cooperation in combating these crimes.

Recommendations are given on measures to combat book theft from libraries and secure their collections.

Keywords: book thefts; Western European libraries; cultural heritage; rare books; library security

References

- Petrucci A. (1995). *Writers and Readers in Medieval Italy: Studies in the History of Written Culture*. Yale University Press; Weiss R. (1969). *The Renaissance Discovery of Classical Antiquity*. Blackwell; Harris N. (199). *Libraries in the Renaissance*. Cambridge University Press.
- Gressman M. (2005). *Confiscated Knowledge: The Nazi Library Looting Campaigns*. Yale University Press; Nicholas L. H. (1994). *The Rape of Europa: The Fate of Europe's Treasures in the Third Reich and the Second World War*. Alfred A. Knopf; Murray S. (2015). *Libraries in the Age of Conflict*. Routledge.
- Battles M. (2004). *Library: An Unquiet History*. Norton; Kells S. (2018). *The Library: A Catalogue of Wonders*. Counterpoint; Smith A. R. (2020). *Digital Shadows: Threats to Cultural Archives in the Digital Era*. Springer.
- Boryak G. V. (2006). Arhivni i bibliotichni kradizhki v konteksti globalizaciyi ta borotba z nimi. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 2, pp. 6—14.
- Kovalchuk G. I. (2006). Pro bezpeku fondiv knizhkovih pam'yatok. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 2, pp. 19—25.
- Yurinec Yu. L. (2014). Aktualni pitannya zapobigannya kradizhkam arhivnih dokumentiv u konteksti yevropejskih praktik. *Borotba z organizovanoyu zlochinnistyu i korupciyeyu (teoriya i praktika)*, 2, pp. 155—159. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_38.
- Operaciya "Pushkin": po vsej Evrope proshla seriya krazh redkih izdaniy rossijskih klassikov. Set vorov dejstvuet s nachala vojny. (2024). *The Insider*. Available at: <https://theins.ru/news/271240>.
- Yakushko O. (2024). Starovinni rosijski knigi masovo krade banda iz bibliotek krayin YeS. *Ob'yektiv*. Available at: <https://www.objectiv.tv/uk/interesting/2024/02/21/starovinni-rosijski-knigi-masovo-krade-banda-iz-bibliotek-krayin-yes/>.
- Vladimirov S. (2024). Kak ukrast knigu v XXI veke. Zaderzhannye v Evrope pohititeli ruskoj klassiki — daleko ne edinstvennye knizhnye grabiteli. Rasskazuyvaem, komu i zachem eto nuzhno. *Novaya gazeta Evropa*. Available at: <https://novayagazeta.eu/articles/2024/05/11/kak-ukrast-knigu-v-xxi-veke>.
- Krushinskaya K. (2024). Trudy Nyutona, magiya i seks: kto i zachem kradet knigi iz bibliotek — i chto predpochitayut vory?. *Pravila zhizni*. Available at: <https://www.pravilamag.ru/entertainment/717745-trudy-nyutona-magiya-i-seks-kto-i-zachem-kradet-knigi-iz-bibliotek-i-chto-predpochitayut-vory/>.
- Gorlach. P. (2024). Shonajmenshe 170 knizhok: zatrimali vikradachiv istorichnih vidan z yevropejskih bibliotek. *Suspilne Kultura*. Available at: <https://suspilne.media/culture/733113-sonajmense-170-knizok-zatrimali-vikradaciv-istoricnih-vidan-z-evropejskih-bibliotek/>.
- Z bibliotek Polshi i krayin Baltiyi vikrali rosijskih knig na miljoni yevro. (2023). *Yevropejska pravda*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/11/23/7174159/>.
- Lotocka N. (2024). Yevropol zatrimav bandu, yaka vikrala z bibliotek antikvarni knigi na 2,5 miljona yevro. *LB.ua*. Available at: https://lb.ua/culture/2024/04/26/610398_ievropol_zatrimav_bandu_yaka_vikrala_z.html.
- Interpol otkryl dostup k svoej baze pohishennyh proizvedenij iskusstva. (2009). *Korrespondent.net*. Available at: <https://korrespondent.net/showbiz/music/937618-interpol-otkryl-dostup-k-baze-dannyh-pohishchennyh-proizvedenij-iskusstva>.

Надійшла до редакції 29 листопада 2024 року

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84¹/₈. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 26 пр. Зам. 11.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html